

دوره ۶ - شماره ۱۴ - بهار ۱۴۰۲

اقدامات نهادهای بین المللی و حمایت از حقوق کودکان در شرایط ناشی از همه گیری کووید ۱۹

مصطفی فضالی، سکینه رضایی

عوامل خشونت در خانواده از منظر قرآن

علی محمدی جورکوبه

تأمین مالی داوری بین المللی توسط شخص ثالث

محمد مهدی اسدی

مطالعه تطبیقی رویکرد فقه اسلامی و حقوق بشردوستانه در حمایت از حقوق کودکان در جنگ

میثم نوروزی، مهدی اسکندری خوشگو، ساناز ابوالقاسمی

چالش های جایگزین تعقیب کیفری در ایران و ایالات متحده آمریکا

امین امیریان فارسانی

اصول و قواعد حاکم بر معاملات بورس اوراق بهادار

سیدعلی قائم منش

بررسی اختلاف حقوق مسلمان و کافر با مسئله کرامت انسانی

شقایق عامریان، محمدرضا کیخا

تاملی در سیاست جنایی و تقنینی ایران در قبال تشهیر متهمان با نگاهی بر فقه و اسناد بین المللی

علی پایدارفرد، جواد نادری عوج بغزی، احمدرضا امتحانی

گذری بر مالکیت اموال غیرمادی غیرفکری در حقوق ایران

مریم طاهری سرتشنیزی

بازکاوی مبانی فقهی ایقاع یا عقد بودن ابراء در فقه مذاهب اسلامی

مرتضی رحیمی، علی محمودی کاکونی

سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال نقض حقوق شهروندی توسط پلیس سایبری

محمد خورشیدی اطهر

نقد و ارزیابی سیاست جنایی کنشی (پیشگیرانه) از فساد اداری در نظام کیفری ایران

رستم علی اکبری، سعید احمدی، ایرج مروتی، بهنام کریمی

سیاست کیفری افتراقی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا در جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی

یاسر شاکری

Factors of Violence in the Family from the Perspective of the Qur'an

عوامل خشونت در خانواده از منظر قرآن

Ali Mohammadi Jorkoyeh

Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Law,
Research Institute of Islamic Culture and Thought, Qom, Iran

علی محمدی جورکویه

استادیار گروه فقه و حقوق، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، قم، ایران
amgl34325@yahoo.com

Abstract

One of the most dangerous social harms that human society has suffered from since its inception is violence, and among these, violence in the family is the most dangerous and costly type of violence. Violence in the family, like any other social phenomenon, is caused by factors that must be identified in order to combat it. Therefore, the present research in order to understand the factors of violence in the family in order to prepare the ground for combating it, the individual and social factors of this type of violence with the benefit of Quranic verses, interpretive narrations, comments of commentators and combining the results Field research has explained by descriptive analytical method. The results of the research show that factors such as jealousy between children or couples, suspicion between couples, couples not knowing each other or parents not knowing their children, discrimination between children, especially between half brothers and sisters, poverty and public culture play an effective role in the occurrence of violence in the family. It should be said that the discussion of the causes of violence is an important and fundamental matter, if not to say that its importance in fighting violence is more than the discussion of ways to prevent violence, it is not less than that. But getting into solutions requires a separate space and this research does not have the capacity to discuss factors and solutions together. Therefore, we leave the study of solutions to another opportunity.

Keywords: Violence, Family, Suspicion, Discrimination, Public Culture.

چکیده

یکی از آسیب‌های اجتماعی پرخطر که جامعه بشری از بدو ایجاد تاکنون به آن مبتلا بوده است خشونت است و در این بین، خشونت در خانواده پرخطرترین و پرهزینه‌ترین نوع خشونت است. خشونت در خانواده مانند هر پدیده اجتماعی دیگر از عواملی ناشی می‌گردد که برای مبارزه با آن، ابتدا باید این عوامل شناسایی گردد. از این رو، پژوهش حاضر به منظور شناخت عوامل خشونت در خانواده در راستای فراهم‌سازی زمینه مبارزه با آن، عوامل فردی و اجتماعی این نوع از خشونت را با بهره‌مندی از آیات قرآن، روایات تفسیری، نظرات مفسران و همراه کردن نتایج تحقیقات میدانی به روش توصیفی-تحلیلی تبیین کرده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد عواملی مانند حسادت بین فرزندان یا زوجین، سوءظن بین زوجین، عدم شناخت زوجین از یکدیگر یا عدم شناخت والدین نسبت به فرزندان، تبعیض بین فرزندان به‌ویژه بین برادران و خواهران ناتنی، فقر و فرهنگ عمومی نقش مؤثری در وقوع خشونت در خانواده دارند. گفتنی است که بحث از عوامل خشونت، امری مهم و اساسی است که اگر نگوئیم اهمیت آن در مبارزه با خشونت بیشتر از بحث از راهکارهای پیشگیری از خشونت است، کمتر از آن هم نیست. لیکن ورود به راهکارها مجال جداگانه می‌طلبد و این پژوهش ظرفیت بحث از عوامل و راهکارها را با هم ندارد. از این رو، مطالعه راهکارها را به فرصتی دیگر وامی‌گذاریم.

واژگان کلیدی: خشونت، خانواده، سوءظن، تبعیض، فرهنگ عمومی.

Received: 2023/01/10 - Review: 2023/04/22 - Accepted: 2023/05/31

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۱۰/۲۰ - بازنگری مقاله: ۱۴۰۲/۰۷/۲۰ - پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۳/۳۰

ارجاع:

محمدی جورکویه، علی؛ (۱۴۰۲)، عوامل خشونت در خانواده از منظر قرآن، تمدن حقوقی، شماره ۱۴.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s) , with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

CC BY NC SA

مقدمه

خانواده به‌عنوان کوچک‌ترین و مهم‌ترین واحد تشکیل‌دهنده جامعه، نقش بسیار تأثیرگذاری در کیفیت و تعالی جامعه از جمله امنیت آن دارد؛ درمقابل، خشونت به‌ویژه خشونت در خانواده سهم بسزایی در به‌مخاطره انداختن امنیت جسمی و روانی جامعه و خانواده دارد. خشونت در خانواده مانند سایر پدیده‌های اجتماعی از عوامل مختلف فردی و اجتماعی ناشی می‌گردد. طبیعی است که برای مبارزه با این وضعیت خطرناک برای خانواده و جامعه باید عوامل آن را شناخت تا از طریق مبارزه با آن عوامل، خانواده و جامعه را از خطر خشونت محافظت کرد. از آنجاکه گزاره‌ها و آموزه‌های اسلامی در مبارزه با بزهکاری اولویت نخست را به مواجهه با عوامل بزهکاری داده است، بسیاری از این گزاره‌ها و آموزه‌ها بر پایه شناسایی عوامل بزهکاری بنا شده است و می‌تواند در این راستا ما را یاری دهد. لذا در موضوع خشونت در خانواده و مبارزه با آن، قرآن کریم به‌عنوان یکی از منابع مهم و اصلی گزاره‌ها و آموزه‌های اسلامی به عوامل این پدیده پرداخته است. اما تاکنون در هیچ اثر پژوهشی این مسئله مورد مطالعه قرار نگرفته است. از این‌رو، مسئله اصلی پژوهش حاضر، تبیین عوامل خشونت در خانواده از منظر قرآن کریم است که به روش توصیفی-تحلیلی با بهره‌مندی از آیات قرآن، روایات تفسیری، نظرات مفسران و همراه با نتایج تحقیقات میدانی به آن خواهیم پرداخت.

۱- مفاهیم

از آنجاکه هر یک از مصادیق عوامل فردی و اجتماعی را در جای خود تعریف خواهیم کرد، در این جا فقط به ارائه تعریف از خشونت و خانواده خواهیم پرداخت.

۱-۱- خانواده

خانواده نهادی فرازمانی و فرامکانی است که در طول تاریخ و جوامع و فرهنگ‌های مختلف به اشکال متفاوت وجود داشته است؛ اما به جهت تأثیرپذیری آن از عواملی چون فوت یا طلاق و انتقال به وضعیت تک سرپرستی و... ارائه تعریفی جامع و مانع از آن دشوار است. لذا تعاریف گوناگونی از آن صورت گرفته است؛ از جمله: لوی^۱ با محور قراردادن ازدواج می‌گوید: خانواده واحدی اجتماعی است که براساس ازدواج پدید می‌آید (ساروخانی، ۱۳۸۸، ۱۶۰). دیویس^۲ با ملاک دادن خویشاوندی همخونی می‌گوید: خانواده از گروهی از اشخاص تشکیل می‌شود که روابط شان با یکدیگر بر پایه خویشاوندی همخونی استوار است (بستان و همکاران، ۱۳۸۵، ۵۴). مک آیور^۳ براساس معیار روابط جنسی منجر به تولید مثل می‌گوید: خانواده گروهی دارای روابط جنسی چنان پایا و مشخصی‌اند که به تولید مثل و پرورش فرزندان منتهی شود (ساروخانی، ۱۳۸۸، ۱۵۹). مورداک^۴ با ملاک قراردادن عناصری چون اقامتگاه، اقتصاد و تولید مثل می‌گوید: خانواده گروهی اجتماعی است با اقامتگاه مشترک، همکاری اقتصادی و تولید مثل. برگس و لاک^۵ با نظر به عواملی چون روابط جنسی یا خون و یا پذیرش می‌گویند: خانواده به گروهی از اشخاص گفته می‌شود که به واسطه روابط زناشویی، خونی، یا فرزندخواندگی با یکدیگر اتحاد یافته‌اند و یک خانوار را به وجود آورده‌اند؛ در قالب نقش‌های اجتماعی خاص شوهر و زن، پدر و مادر، برادر و خواهر با یکدیگر کنش و ارتباط متقابل دارند و {خرده} فرهنگ مشترکی را ایجاد می‌کنند (بستان و همکاران، ۱۳۸۵، ۵۴).

چنان‌که ملاحظه نموده‌اید درهریک از این تعاریف عنصر یا عناصری به صورت توأمان یا جایگزین ملاک ارائه تعریف قرار گرفته است که به هریک یا اکثر آن‌ها اشکال یا اشکالاتی وارد است؛ تعریف نخست عنصر ازدواج را ملاک قرار داده است که شامل فرزند و برادر و خواهر نمی‌شود؛ تعریف دوم عنصر خویشاوندی همخونی را ملاک قرار داده است که شامل زوجین نمی‌شود؛ تعریف سوم عنصر روابط جنسی منجر به تولید مثل را ملاک قرار داده است که شامل زوجینی که به هر علت روابط جنسی آن‌ها قطع گردیده یا تولید مثل نداشتند و نیز فرزند و برادر و خواهر نمی‌شود؛ تعریف چهارم عناصر

1- R.H. Lowie

2- K. Davis

3- Mac Iver

4- G. Murdock

5- E. Burgess; H. Locke

اقامتگاه، اقتصاد و تولید مثل را توأمان ملاک قرار داده است که شامل اعضای خانواده‌ای که اقامتگاه یا همکاری اقتصادی مشترک ندارند یا تولید مثل ندارند نمی‌شود و تعریف پنجم عناصر روابط جنسی یا خون و یا پذیرش را به نحو جایگزین ملاک قرار داده است که اگر منظور از زناشویی روابط جنسی بین زن و شوهر باشد، اشکالی نیست و گرنه شامل زن و مردی که بین شان رابطه زوجیت نیست اما رابطه جنسی برقرار است نیز می‌شود.

شورای عالی انقلاب فرهنگی در تصویب «اهداف و اصول تشکیل خانواده و سیاست‌های تحکیم و تعالی آن» در تاریخ ۱۳۸۴/۰۴/۰۷ خانواده را به شرح زیر تعریف کرده است: «خانواده گروهی است متشکل از افرادی که از طریق نسب یا سبب و رضاع با یکدیگر به‌عنوان شوهر، زن، فرزندان، مادر، پدر، برادر و خواهر در ارتباط متقابلند و فرهنگ مشترکی پدید آورده و در واحد خاصی به نام خانواده زندگی می‌کنند.» این تعریف، تعریف خوبی است به جز این که با واقعیت بحث ما در این پژوهش از دو جهت تفاوت دارد و مقداری به لحاظ کارکردی امر را با مشکل مواجه می‌سازد: یکی این که شامل افرادی می‌شود که از طریق رضاع به خانواده می‌پیوندند و دوم این که افرادی که از طریق فرزندخواندگی وارد خانواده می‌شوند را شامل نمی‌شود. درحالی که حضور فردی که از طریق رضاع به خانواده منتسب می‌شود در خانواده بسیار اندک و در حد عدم است و در مقابل حضور فردی که از طریق فرزندخواندگی به خانواده منتسب می‌گردد در خانواده به میزان دیگر اعضای خانواده است و در بحث از خشونت در خانواده، عنصر حضور عنصری تعیین‌کننده است و در صورت عدم حضور، بحث از خشونت سالبه به انتفاع موضوع است. لذا شاید بهتر باشد بگوییم مراد ما از خانواده، حداقل در این بحث: گروهی است متشکل از افرادی که از طریق سبب (ازدواج)، نسب (خون) و یا پذیرش (به‌عنوان فرزند) با یکدیگر به‌عنوان شوهر، همسر، فرزند، مادر، پدر، برادر و خواهر ارتباط پیدا می‌کنند.

۱-۲- خشونت در خانواده

در تعریف اصطلاحی خشونت در خانواده، هیئت وزیران اروپا می‌گوید: هر رفتاری یا کوتاهی در انجام رفتاری که در قالب خانواده رخ دهد و یکی از اعضای آن مسئولش باشد و شور زندگی، موجودیت و تمامیت روان‌شناختی یا آزادی عضو دیگر همان خانواده را تضعیف کند یا رشد شخصیت او را به‌طور جدی مختل سازد (کوپر و وتر، ۱۳۹۲، ۲۴). این تعریف قابلیت دفاع ندارد. زیرا رفتارهایی را شامل می‌شود که صیغه خشونت در آن نیست و نمی‌توان آن را خشونت دانست. به‌عنوان مثال اگرچه ندادن جواب سلام و

احوالپرسی یا پاسخ ندادن به سؤال یا اظهار گلگی یا همراه نشدن در یک مهمانی و... از طرف هریک از زن و شوهر، خلاف اخلاق و ناپسند می‌باشد، اما نمی‌توان این‌ها را خشونت نامید و گرنه باید هر امر ناپسندی در امور خانواده را خشونت بنامیم و این به معنی لوث کردن موضوع خشونت در خانواده و به شوخی گرفتن امر مبارزه با خشونت در خانواده است. لذا بهتر است در تعریف خشونت گفته شود: خشونت، رفتاری است که برای آسیب رساندن به دیگری از کسی سر می‌زند و دامنه آن از تحقیر و توهین، تجاوز، ضرب و جرح تا تخریب اموال و دارایی و قتل گسترده است (صدیق سروستانی، ۱۳۸۶، ۱۱۳) که اگر این رفتار توسط عضوی از خانواده نسبت به عضوی دیگر اعمال گردد، خشونت در خانواده نامیده می‌شود.

۲- عوامل فردی

عوامل فردی بزهکاری آن دسته از خصوصاتی است که از درون یا بیرون مرتکب نشئت می‌گیرد و او را از مجرمین دیگر تفکیک می‌کند. عوامل فردی خشونت در خانواده از نگاه قرآن کریم عبارتند از:

۲-۱- حسادت

از عوامل فردی درونی خشونت در خانواده حسادت است. حسادت از ماده حسد و آن در لغت به معنای خواستن زوال نعمت از کسی و خواستن آن فقط برای خود (جزری، ۱۳۶۷، ج ۱، ۳۸۳) و در اصطلاح علم اخلاق عبارت است از: آرزوی زوال نعمت‌های خداوند متعال از برادر مسلمان از آن چیزهایی که صلاح او در آن‌ها است (التراقی، ۱۳۸۸، ج ۲، ۱۴۸). حسادت یکی از رذائل اخلاقی است که منشأ بسیاری از رفتارهای ناپسند، از جمله خشونت در خانواده می‌باشد. حسادت در اعضای مختلف خانواده می‌تواند نسبت به دیگر اعضاء بروز نماید؛ حسادت شوهر نسبت به همسر در موفقیت تحصیلی یا شغلی و یا امور دیگر همسر،^۶ حسادت همسر نسبت به همسر دیگر شوهر^۷، حسادت نامادری نسبت به توجه شوهر به فرزندی که او از همسر دیگر دارد، حسادت فرزند نسبت به توجه ویژه والدین به برادر یا خواهرش و... در روایتی از امام سجاد (علیه السلام) آمده است: و برای گناهان شعبی است که یکی از آن‌ها حسد و آن گناه پسر آدم است آن‌جا که نسبت به برادرش حسادت ورزید و او را کشت^۸ (الکینی، ۱۴۰۷، ج ۳،

۶- حسادت مرد به دوستی همسرش با زنی دیگر باعث قتل شد، تابناک، بیست و ششم فروردین ۱۳۹۵

۷- آخرین دفاعیات زنی که سر هویش را برید، تابناک، بیست و دوم تیر ۱۳۹۳

۸- وَلِلْمَعَاصِي شُعْبًا، ثُمَّ الْحَسَدُ، وَ هِيَ مَعْصِيَةُ ابْنِ آدَمَ حَيْثُ حَسَدَ أَخَاهُ، فَقَتَلَهُ

۳۳۹). خداوند در قرآن کریم درباره ماجرای قتل هابیل توسط برادرش قابیل می‌فرماید: «نفس سرکش کم کم او را به کشتن برادرش ترغیب کرد. او را کشت و از زیانکاران شد» (سوره مبارکه مائده، آیه شریفه سی ام).^۹ در تفسیر این آیه آمده است؛ با توجه به این که «طوع» در اصل به معنی رام شدن چیزی است، از این جمله چنین استفاده می‌شود که بعد از پذیرش عمل (هدیه) هابیل و در مقابل پذیرفته نشدن هدیه قابیل، طوفانی در دل قابیل به وجود آمد، از یک سو آتش حسد هر دم در دل او زبانه می‌کشید و او را به انتقام جویی دعوت می‌کرد و از سوی دیگر عاطفه برادری و عاطفه انسانی و تفر ذاتی از گناه و ظلم و قتل نفس، او را از این جنایت باز می‌داشت، ولی سرانجام نفس سرکش آهسته آهسته بر عوامل بازدارنده چیره شد و وجدان بیدار و آگاه او را رام کرد و به زنجیر کشید و برای کشتن برادر آماده ساخت (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۴، ۳۵۱).

قصه حضرت یوسف و برادرانش که خداوند در آیات شریفه سوره مبارکه یوسف بیان کرده است، نیز دلالت بر نقش حسادت در بروز خشونت در خانواده دارد. قرآن کریم درباره خشونت برادران حضرت یوسف با وی، می‌فرماید که حضرت یعقوب بعد از شنیدن ماجرای خواب پسرش یوسف در مورد حسادت ورزیدن برادران به او چنین گفت: فرزندم! خواب خود را برای برادرانت بازگو مکن که برای تو نقشه (خطرناکی) می‌کشند چراکه شیطان، دشمن آشکار انسان است! (سوره مبارکه یوسف، آیه شریفه پنجم).^{۱۰} سپس قرآن کریم پرده از راز خشونت برادران یوسف نسبت به او برمی‌دارد: هنگامی که برادران گفتند: «یوسف و برادرش [بنیامین] نزد پدر، از ما محبوب ترند درحالی که ما گروه نیرومندی هستیم! مسلماً پدر ما، در گمراهی آشکاری است! یوسف را بکشید یا او را به سرزمین دوردستی بیفکنید تا توجه پدر، فقط به شما باشد و بعد از آن، از گناه خود توبه می‌کنید و افراد صالحی خواهید بود! یکی از آن‌ها گفت: «یوسف را نکشید! و اگر می‌خواهید کاری انجام دهید، او را در نهانگاه چاه بیفکنید تا بعضی از قافله‌ها او را بگیرند و با خود به مکان دوری ببرند!» (سوره مبارکه یوسف، آیات شریفه هشتم، نهم و دهم).^{۱۱}

در تحقیق میدانی صورت گرفته برای پژوهش حاضر از دو بیست و دوازده مورد خشونت از نوع قتل و

۹- فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسَهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ

۱۰- قَالَ يَا بَنِيَّ إِنِّي أَخُوفٌ عَلَيْكُمْ فَاصْبِرُوا لِحُكْمِ اللَّهِ إِنَّهُ لَبَظِيمٌ

۱۱- إِذْ قَالُوا لِيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِنَ وَالْحَقُّ مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ. اقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَاطِرْ حَوْهَ أَرْضًا يَخِلُ لَكُمْ وَجْهَهُ أَيُّكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ. قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَالْقَوَّةَ فِي عَيْتِ الْجَبِّ يَلْتَقِطُهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ

جرح در خانواده که به صورت اتفاقی از بین حوادث واقع شده در سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶ جمع شده است، عامل اصلی چهار مورد یعنی ۱/۹۱ درصد آن‌ها حسادت بوده است. گفتنی است از آنجا که این جامعه آماری فقط مربوط به قتل و جرح است و تمامی انواع خشونت را پوشش نمی‌دهد، شاید نتواند نمایان‌گر واقعی میزان نقش حسادت در بروز خشونت در خانواده باشد.

۲-۲- سوءظن

یکی دیگر از عوامل درونی خشونت در خانواده سوءظن است. لذا از آموزه‌های مهم دین اسلام پرهیز از سوءظن است که منشأ بسیاری از نابسامانی‌ها فردی، خانوادگی و اجتماعی است. آیات و روایات فراوانی انسان مسلمان را از داشتن سوءظن به دیگران و ترتیب اثر دادن به آن نهی کرده است. خداوند در تشریح نهی از ظن و گمان و فلسفه این نهی فرموده است: ای کسانی که ایمان دارید، از بسیاری گمان‌ها پرهیزید که بعضی از گمان‌ها گناه است (سوره مبارکه حجر، آیه شریفه دوازدهم) ^{۱۲}. همچنین درباره عدم جواز ترتیب اثر به غیر علم (ظن و گمان) و عواقب آن فرموده است: از آنچه به آن آگاهی نداری، پیروی مکن، چرا که گوش و چشم و دل، همه مسئولند (سوره مبارکه اسراء، آیه شریفه سی و ششم) ^{۱۳}. رسول خدا (که درود و سلام خدا بر او و خاندانش باد) نیز در ممنوعیت سوءظن فرمود: خداوند خون، مال و آبروی مسلمان را محترم شمرده و سوءظن به مسلمان را تحریم کرده است. از این رو، یک مسلمان وظیفه دارد که از سوءظن پرهیزد. زیرا از سوءظن جز بدی بر نمی‌خیزد ^{۱۴} (المجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۲، ۲۰۱). از امام علی (که درود خدا بر او باد) روایت شده است: سوءظن امور را فاسد می‌کند و منجر به شرارت می‌شود ^{۱۵} (اللیثی الواسطی، ۱۳۷۶، ۲۸۳).

یکی از مهم‌ترین مصادیق فساد امور و شرارت، خشونت در خانواده به‌ویژه در زمینه امور عفاف است. در بسیاری از موارد خشونت در خانواده از جمله قتل‌های ناموسی می‌توان نشانه‌هایی از شکاکیت، بدگمانی و سوءظن را دید. وقتی کسی دچار این حالت روانی می‌شود هر رفتار و گفتاری را در هر زمان و مکانی به جهت اندک ارتباطی، بلکه بدون هرگونه ارتباطی دلیلی برای بدبینی خود می‌گیرد و در

۱۲- یا ایها الذین آمنوا اجتنبوا كثيرا من الظن ان بعض الظن اثم

۱۳- ولا تقف ما ليس لك به علم ان السمع والبصر والفؤاد كل اولئك كان عنه مسؤولا

۱۴- ان الله حرم من المسلم دمه و ماله و عرضه و ان يظن به ظن السوء

۱۵- سوء الظن يفسد الامور و يبعث على الشرور

سوءظنش استوارتر می‌گردد و این نوعی بیماری به نام «پارانویا»^{۱۶} است که بدبینی از علائم آن می‌باشد. براساس آماری که از فروردین ۱۳۹۳ تا پایان شهریور ۱۳۹۴ از اخبار قتل تهیه شده است طی هیجده ماه پنجاه و سه مورد همسرکشی اتفاق افتاده که سی و دو مورد آن قتل همسر توسط شوهر بوده است و عامل شش مورد از این سی و دو مورد یعنی ۱۸/۷۵ درصد، سوءظن به همسر بوده است.^{۱۷} به دیگر بیان، سوءظن نزدیک به یک پنجم همسرکشی‌ها را رقم زده است. آمار فوق بیانگر این نکته است که بخش قابل توجهی از مردان جامعه دچار بیماری شکاکیت یا اختلال پارانوئید هستند. نکته حائز اهمیت این است که این آمار تنها آمار قتل‌های ناشی شده از شکاکیت است، لیکن اگر آمار خشونت‌های دیگر جسمی از قبیل ضرب و جرح، موکشیدن و نیز انواع خشونت‌های روانی و مالی ناشی از شکاکیت را به آمار فوق بیفزاییم، وضعیت جامعه ما بسیار نگران‌کننده خواهد بود و نشان می‌دهد که علیرغم منتسب‌بودن ما به دین اسلام، چقدر ما از آموزه‌های اسلامی درباره نداشتن سوءظن به دیگران به‌ویژه به اعضای خانواده فاصله گرفته‌ایم. مریم می‌گوید: «شش ماه است که ازدواج کردم، ماجرای کتک کاری من و شوهرم درست بعد از ماه غسل‌مان شروع شد. شوهرم شکاک است، هر روز من را کتک می‌زند، تا به حال به خاطر آسیب‌هایی که به من وارد کرده، سه بار به بیمارستان رفته‌ام و یک بار دستم شکسته است. جای سوختگی‌های روی دستش را نشان می‌دهد و می‌گوید: تمام دست‌هایم را با آتش سیگار سوزانده، تا حالا چندبار به خانه پدرم رفتم اما او می‌گوید نمی‌تواند خرج زندگی‌ام را بدهد، نه راه پس دارم و نه راه پیش؛ اما دیگر توان کتک خوردن هم ندارم».^{۱۸}

در پژوهشی که در سال ۱۳۸۶ روی پنجاه زوج تهرانی صورت گرفته است از نظر زنان شرکت‌کننده در پژوهش و نیز از نظر حدود پنجاه صاحب‌نظر و متخصص رشته‌های مختلف بهداشت، پزشکی، علوم اجتماعی، حقوق، تعلیم و تربیت و معارف اسلامی حاضر در این پژوهش، یکی از مهم‌ترین عوامل زمینه‌ساز خشونت در خانواده سوءظن و بدگمانی است (احمدی و همکاران، ۱۳۸۷، ۷۰). در بررسی به عمل آمده از دویست و دوازده مورد خشونت از نوع قتل و جرح در خانواده که به صورت اتفاقی از بین

۱۶- پارانویا (Paranoi) اصطلاحی روان‌شناختی روان‌پزشکی است. در این حالت فرد به نوعی آشفتگی فکری یا هذیان دچار است که شامل بدبینی، حسادت و خودبزرگ‌بینی است.

۱۷- ایسنا، بیستم مهر ۱۳۹۴

۱۸- خبرآنلاین، سوم آذر ۱۳۹۵

حوادث واقع شده در سال‌های ۱۳۹۲ تا سال ۱۳۹۶ تجمیع شده است، عامل اصلی بیست و هشت مورد یعنی ۱۳/۳۹ درصد آن‌ها شکاکیت بوده است. بیشترین فراوانی مربوط به خشونت شوهر نسبت به همسر با فراوانی هجده مورد و سپس خشونت همسر نسبت به شوهر با فراوانی سه مورد است که نشان‌دهنده میزان و اهمیت نقش این عامل در خشونت شوهر نسبت به همسر است. همچنین، در پژوهشی که روی شانزده نفر از قربانیان خشونت در خانواده انجام گرفت، در یازده مورد وقوع خشونت در خانواده توسط شوهر نسبت به همسر، معادل ۶۸/۷۵ درصد مرتکب دچار شکاکیت بوده است که می‌تواند نشان‌دهنده نقش مؤثر این عامل در وقوع خشونت در خانواده باشد که قابل توجه ویژه است.

۲-۳- عدم شناخت

یکی دیگر از عوامل فردی بیرونی خشونت در خانواده به‌ویژه زوجین نسبت به یکدیگر، نداشتن شناخت از روحیات و خلق و خوی همدیگر است. وقتی که زن و شوهر رفتار طرف مقابل را نشناسد ممکن است به نیازهای او توجه نکند یا آن را به گونه‌ای دیگر تفسیر نماید و برداشت نادرستی انجام بدهد و رنجیده خاطر شود که منجر به یکی از انواع خشونت گردد. به‌عنوان مثال لبخند او را تمسخر تلقی نماید یا سکوت او را که علامت عدم رضایت است به رضایت تعبیر کند و همین امر موجب واکنش خشونت‌آمیز گردد. قرآن کریم در سخن از وضعیت قاعدگی زنان می‌فرماید: و از تو درباره حیض می‌پرسند، بگو: آن نوعی رنج و سختی است، پس در حالت حیض از زنان کناره‌گیری و با آنان مقاربت نکنید تا پاک گردند (سوره مبارکه حجرت بقره، آیه شریبه دویست و بیست و دوم)^{۱۹}. حیض وضعیتی خاص در زنان به لحاظ فیزیولوژی آنان است که جسم، روح و روان‌شان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در این دوره انواع ناملايمات از قبیل سردرد، کمردرد، کاهش یا افزایش فشارخون، بی‌اشتهایی و تهوع زنان را احاطه می‌کند و آنان را به لحاظ روحی و روانی دچار نوعی خستگی، عصبانیت، پرخاشگری، ناسازگاری، حتی گوشه‌گیری و افسردگی می‌کند. طبیعی است که زنان در این دوره وضعیت متفاوتی دارند و از جمله میل به رابطه جنسی ندارند، حتی به شدت از آن بیزارند و این رابطه می‌تواند برای آنان عوارض جسمی و روحی فراوانی به دنبال داشته باشد (ایزدی، ۱۳۹۶، ۳۸).

از این رو، قرآن کریم می‌فرماید: شما مردان باید بدانید که زنان در این دوره در رنج و سختی هستند و

۱۹- وَ يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْمَحْضِ قُلْ هُوَ أَدَىٰ فَأَعْتَرُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحْضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ

وضعیت جسمی و روحی مناسبی ندارند و نباید با آنان مقاربت کنید. حال اگر مردی از وضعیت جسمی و روانی همسر در این دوره شناختی نداشته باشد، ممکن است از رفتار او برداشت‌های گوناگونی چون بی‌توجهی نسبت به خود، دوست نداشتن، تکبر و... نماید و براساس همین برداشت از خود عکس‌العمل نشان دهد و احیاناً مرتکب خشونت گردد یا با رفتار خود همسرش را دچار بدبینی و تنفر نسبت به خود نماید که مراعات وضعیت او را نمی‌کند و در نتیجه او را وادار به واکنش تلافی‌جویانه نماید و سبب خشونت گردد. لذا از نظر برخی، بروز خشونت در یک سال اول ازدواج بیشتر می‌باشد^{۲۰}، زیرا هنوز این شناخت آن‌گونه که باید، حاصل نشده است.

نتیجه مطالعه‌ای تحت عنوان بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر در خشونت شوهران بر ضد زنان در خانواده» نشان داد که بیشترین خشونت در سال‌های اولیه ازدواج (یک تا پنج) سال اتفاق می‌افتد (زنگنه و احمدی، ۱۳۸۳، ج ۳، ۱۸۵). در پژوهشی که روی شانزده نفر از قربانیان خشونت در خانواده انجام گرفت بالاترین آمار با فراوانی شش مورد، معادل ۳۷/۵ درصد مربوط به زوجینی است که زندگی مشترک شان بین یک تا پنج سال است که نشان می‌دهد خشونت بین زوجین تا زمانی که نسبت به یکدیگر شناخت بیشتری پیدا کنند و نیز تا زمانی که یاد بگیرند و تجربه کسب کنند که با وقایع زندگی در پیرامون خود سنجیده‌تر و معقولانه‌تر عمل کنند، بیشتر است. لذا به مرور در سال‌های بعد با شناخت پیدا کردن نسبت به هم و یادگیری و کسب تجربه برای مواجهه درست با وقایع پیرامون خود از میزان خشونت کاسته می‌شود چنان‌که آمار نشان می‌دهد.

۳- عوامل اجتماعی

عوامل اجتماعی اموری بیرون از فرد است اعم از عوامل خانوادگی، اقتصادی، فرهنگی، محیط جغرافیایی و محیط اجتماعی که می‌تواند در او و رفتار مجرمانه‌اش تأثیر بگذارد. عوامل اجتماعی خشونت در خانواده از منظر قرآن عبارتند از:

۳-۱- تبعیض

یکی از عوامل اجتماعی خانوادگی خشونت در خانواده تبعیض یا حتی احساس تبعیض است. فرق گذاشتن بین فرزندان برای آنان آزاردهنده است. حال اگر هیچ توجیه منطقی برای آن وجود نداشته باشد

یا نسبت برادر و خواهری ناتنی بین شان برقرار باشد، مسئله بغرنج‌تر می‌گردد. لذا تبعیض، حتی توهم آن می‌تواند به انتقام‌گیری و بروز خشونت بین فرزندان، حتی والدین و فرزندان بینجامد.^{۲۱}

حضرت یعقوب دوازده پسر داشت که دو نفر از آن‌ها یعنی یوسف و بنیامین از یک مادر به نام راحیل بودند، آن حضرت نسبت به این دو پسر به‌ویژه یوسف محبت بیشتری نشان می‌داد. زیرا آن دو به جهت کوچک‌تر بودن از دیگر برادران و وفات مادرشان نیاز به محبت بیشتری داشتند و از آن گذشته به‌ویژه در یوسف، آثار نبوغ و فوق‌العادگی نمایان بود. اما برادران حسود بدون توجه به این جهات از این محبت و توجه پدر سخت ناراحت بودند، به‌ویژه آنکه شاید بر اثر جدایی مادرها، رقابتی نیز در میان شان وجود داشت (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۹، ۳۲۲)، لذا خداوند متعال در قرآن کریم در داستان حضرت یوسف (ع) در توجه دادن بندگان خود به این آسیب می‌فرماید: آنگاه که حضرت یوسف (ع) جریان رؤیای صادق خود را با پدرش، در میان گذاشت، حضرت یعقوب (ع) از ترس همین احساس تبعیض و در نتیجه، حسادت و انتقام‌گیری به فرزندش فرمود: ای فرزند عزیز، زنهار خواب خود را بر برادران حکایت مکن که به اغوای شیطان بر تو مکر و حسد خواهند ورزید، زیرا دشمنی شیطان بر آدمی بسیار آشکار است (سوره مبارکه یوسف، آیه شریفه پنجم)^{۲۲}. در ادامه قرآن کریم درباره توهم تبعیض برادران حضرت یوسف (ع) می‌فرماید: هنگامی که برادران یوسف گفتند ما با آن که چندین برادر نیرومندیم پدر چنان دلبسته یوسف و برادر اوست که آن‌ها را تنها بیش از همه ما برادران دوست می‌دارد، همانا ضلالت پدرمان در حب یوسف نیک پدیدار است (سوره مبارکه یوسف، آیه شریفه هشتم)^{۲۳}. برخی از مفسران در تفسیر این جمله^{۲۴} برادران یوسف گفته‌اند: پدر ما از راه درستی که عبارت باشد از رعایت عدالت در محبت بین ما خارج و مرتکب تبعیض شده است (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۵، ص ۳۲۴).

۳-۲- فقر

یکی از عوامل اجتماعی اقتصادی خشونت در خانواده فقر است. عدم درآمد یا درآمد ناکافی و نداشتن سرمایه‌ای که بتوان با آن هزینه‌های زندگی را تأمین کرد یکی از عوامل ایجاد خشونت در خانواده محسوب

۲۱- عیددینی مرگبار پدر و پسر. تابناک، بیستم فروردین ۱۳۹۴

۲۲- قَالَ يَا بَنِيَّ إِنِّي أَخْتِمْكُمْ فَيُكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

۲۳- إِذْ قَالُوا لِيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِمَّا نَحْنُ غُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

۲۴- إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

می‌شود. در اهمیت تأثیر این عامل بر خشونت در خانواده، همین بس که قرآن کریم در دو آیه، ترس از فقر را موجب قتل فرزند توسط والدین می‌داند و می‌فرماید: و فرزندان را از ترس فقر، نکشید! (سوره مبارکه انعام، آیه شریفه یکصد و پنجاه و یکم)^{۲۵} و فرزندان تان را از ترس فقر به قتل نرسانید ما آن‌ها و شما را روزی می‌دهیم مسلماً قتل آن‌ها گناه بزرگی است (سوره مبارکه اسراء، آیه شریفه سی و یکم)^{۲۶}.

فقر سبب می‌گردد بین نیازهای اعضای خانواده و درآمد آن‌ها فاصله بیفتد و عدم تأمین نیازهای اعضای خانواده در برخی موارد به گله‌گذاری از وضعیت موجود، مشاجره لفظی و خشونت منتهی می‌شود.^{۲۷} چنان‌که برخی از محققان در بحث بررسی عوامل کودک آزاری، فقدان منابع مالی و اقتصادی مناسب و کافی را از عوامل اصلی و بنیادین کودک آزاری می‌دانند (ال همپتون و همکاران، ۱۳۸۸، ۷۶). البته این وضعیت نسبت به خشونت بر ضدهمسر و فرزند اعم از کودک و نوجوان و جوان نیز صادق است؛ اما چون بحث این محققان درباره خشونت بر ضد کودک بوده است نظرشان به آن محدود گردیده است. گفت‌وگوی زیر نیز تأییدی بر همین ادعاست: میز شیشه‌ای زیر تلویزیون را برداشت و به طرفم پرتاب کرد. شیشه‌اش به گردنم خورد و گردنم را برید. چرا زد؟ بیکار است، مستأجر است و زیر بار مشکلات زندگی. مرا به قصد کشت می‌زند و بعد پشیمان می‌شود (کار، ۱۳۸۱، ۳۳۵). لذا برخی معتقدند که خانواده‌های فقیر و کم‌درآمد خشونت خانگی بیشتری را تجربه می‌کنند و این امر به جهت فشار و تنش‌هایی است که از ناحیه بیکاری، فقر و کمبود درآمد ایجاد می‌شود (صادقی فسایی، ۱۳۸۸، ۱۲۳). برخی از روان‌پزشکان نیز باور دارند؛ خشونت خانگی رابطه مستقیمی با میزان درآمد هر فرد دارد. در طبقه فرودست و فقیر جامعه، خشونت خانگی بیشتر گزارش می‌شود.^{۲۸}

براساس پژوهش صورت گرفته روی چهارصد خانوار در سال ۱۳۸۱ در شهرستان اصفهان، شیوع همسرآزاری بین شوهران با درآمد خانوار کمتر از یکصد و بیست و پنج هزار تومان در ماه ۴۳/۹ درصد و با درآمد بیش از یکصد و بیست و پنج هزار تومان در ماه ۲۶/۱ درصد بود و ۱۹/۱ درصد درباره میزان

۲۵- وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ اِمْتَلَقَ

۲۶- وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ اِمْتَلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا

۲۷- اعترافات هولناک عامل جنایت در کوچه خاکستری. تابناک، سوم دی ۱۳۹۴

۲۸- تابناک، بیستم آذر ۱۳۸۹

۲۹- زیرخط فقر براساس تعریف در سال مورد مطالعه

درآمد خانوار پاسخ ندادند (موسوی و اسحاقیان، ۱۳۸۳، ۴۵). در پژوهش دیگری که در سال ۱۳۸۶ روی پنجاه زوج تهرانی صورت گرفته است به نظر مردان و زنان شرکت کننده در این پژوهش مشکلات اقتصادی جامعه سبب کاهش آستانه تحمل مردان شده است و این امر می تواند زمینه ساز خشونت خانگی علیه زنان شود و نیز حدود پنجاه نفر از صاحب نظران و متخصصان رشته های مختلف بهداشت، پزشکی، علوم اجتماعی، حقوق، تعلیم و تربیت و معارف اسلامی حاضر در این پژوهش، با تأکید بر رابطه مستقیم میان فقر و خشونت در جامعه و خانواده، عدم ثبات و ضعف اقتصادی و وجود فقر و بیکاری در جامعه را از جمله عوامل مهم و زمینه ساز خشونت خانگی علیه زنان و سایر آسیب های اجتماعی بیان کردند (احمدی و همکاران، ۱۳۸۷، ۷۱). همچنین، بررسی سطح درآمد و تأثیر آن بر خشونت خانگی در پژوهش ملی بررسی خشونت خانگی در بیست و هشت استان کشور بیانگر آن است که زنان در خانوارهایی با هزینه های هفتاد و پنج هزار تومان و دویست و بیست و شش هزار تومان تا سیصد هزار تومان شاهد بیشترین و کمترین میزان خشونت در شاخص های کلی و شدت صدمات ناشی از خشونت بوده اند.^{۳۰} بنابراین، فقر را می توان یکی از عوامل مؤثر بر بروز خشونت در خانواده پذیرفت.

۳-۳- فرهنگ عمومی

یکی از عوامل اجتماعی فرهنگی خشونت در خانواده، فرهنگ عمومی نادرست است. فرهنگ حاکم بر افراد جامعه ما حاکی از پذیرش نوعی خشونت توسط شوهر یا پدر، حتی برادر در خانواده است و به شکلی آن را دامن می زند. فرهنگی بر سر زبان ها جاری است و سینه به سینه از نسل های گذشته به نسل امروزی رسیده است؛ از قبیل «مرد باید دست بزنی داشته باشه» یا «زن با لباس سفید به خانه شوهر می ره و با لباس سفید هم باید برگرده» یا «گربه را باید دم حجله کشت» یا «یک کم زدن زن مانع ندارد و چه بسا خوب هم هست». این فرهنگ که منشأ معتبری نیز ندارد سبب می شود که افراد جامعه، تعابیری چون ریاست مرد بر خانواده را به معنی حق زورگویی و خشونت او در خانواده بپندارند و رفتارهای خشونت بار او در خانواده را به این طریق توجیه کنند تا مرد حتی پس از رفتار خشونت بار خود، از آن احساس پشیمانی نکند و اطرافیان هم با تعابیری چون «عیب نداره، در هر زندگی ای این نوع برخوردها پیش می آید» به مرد چراغ سبز نشان می دهند تا در آینده رفتار نادرستش را تکرار نماید.

یکی از این فرهنگ‌های نادرست، فرهنگ پست و ننگ‌پنداری زنان و آنان را به‌عنوان باری اضافی بر دوش خانواده دیدن است. این نگاه نادرست نسبت به جنس زن همواره در طول تاریخ وجود داشته است که وجود زن در خانواده تحمیلی بر آن است. قرآن کریم در توصیف این نگرش نادرست می‌فرماید: درحالی‌که هرگاه به یکی از آن‌ها بشارت دهند دختر نصیب تو شده، صورتش از فرط ناراحتی سیاه می‌شود و به‌شدت خشمگین می‌گردد (سوره مبارکه نحل، آیه شریفه پنجاه و هشتم) ^{۳۱}. آن‌گاه در تأثیر این نگاه بر خشونت در خانواده و نیز تقییح چنین نگرشی می‌فرماید: به خاطر بشارت بدی که به او داده شده، از قوم و قبیله خود متواری می‌گردد و نمی‌داند آیا او را با قبول ننگ نگهدارد، یا در خاک پنهانش کند؟! چه بد حکم می‌کنند! (سوره مبارکه نحل، آیه شریفه پنجاه و نهم) ^{۳۲}.

امروزه نیز این تلقی نسبت به زن در بسیاری از افراد جامعه ما وجود دارد و به زن به‌عنوان یک فرد مزاحم در خانواده نگرسته می‌شود یا حداقل وجود پسر را بر وجود دختر در خانواده ترجیح می‌دهند و کم نیستند مردانی که از همسرشان به جهت به دنیا نیاموردن فرزند پسر گله‌مندند و بر همین اساس تصمیم به ازدواج مجدد می‌گیرند یا همسر خود را طلاق می‌دهند و یا همسر خود را به جهت به دنیا آوردن فرزند دختر به باد کتک می‌گیرند. ^{۳۳} نظریه فرهنگ خشونت می‌گوید؛ اساس رفتارهای سویی مانند همسرآزاری و کودک‌آزاری از فرهنگ پذیرش خشونت توسط جامعه نشئت می‌گیرد. زیرا در سطوح مختلف جامعه خشونت به‌عنوان ابزاری برای حل مشکل پذیرفته شده است. لذا احتمال اینکه شوهر یا پدر بخواهد از این شیوه برای حل مشکلات درون خانواده بهره‌برد وجود دارد (اسفندآباد و همکاران، ۱۳۸۵، ۱۰۴). همین‌طور، براساس نظریه چرخه کنترل یا نظریه قدرت و کنترل، خشونت بر ضدزنان به‌عنوان بخشی از سیستم اعتقاد بنیادین در نظر گرفته می‌شود. این سیستم اعتقادی زنان را زیردست و مطیع مردان می‌داند. لذا سیستم اعتقادی ضارترین یک عامل اصلی پیدایش خشونت بر ضدزنان است (ال‌همیتون و همکاران، ۱۳۸۸، ۲۸۰).

نتیجه

از منظر قرآن کریم عوامل فردی خشونت در خانواده عبارتند از حسادت، سوءظن و عدم شناخت و عوامل اجتماعی خشونت در خانواده عبارتند از تبعیض، فقر و فرهنگ عمومی. اگرچه این عوامل بین

۳۱- وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ

۳۲- يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِن سُوءِ مَا بُشِّرَبِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ

۳۳- صبح خانواده، شماره ۱۲۶، بیستم و دوم مرداد ۱۳۷۵

تمامی اعضای خانواده موجب خشونت می‌گردند اما تأثیر هریک از این عوامل بین اعضای مختلف خانواده از قبیل زوجین، فرزندان، والدین و فرزندان متفاوت است؛ اگرچه حسادت بین تمام اعضای خانواده می‌تواند عامل خشونت گردد، لیکن این اثرگذاری بین فرزندان خانواده به‌ویژه فرزندان که از یک پدر و مادر نباشند، بین زوجین و شوهر نسبت به همسر بیشتر است. سوءظن بیشتر بین زوجین به‌ویژه شوهر نسبت به همسر عامل خشونت به شمار می‌رود. اگرچه عدم شناخت می‌تواند از عوامل خشونت زوجین و والدین و فرزندان باشد، لیکن بیشتر بین زوجین موجب خشونت می‌گردد. عامل تبعیض بیشتر بین فرزندان به‌ویژه برادران و خواهران ناتنی موجب خشونت می‌گردد. فقر و فرهنگ عمومی نادرست بیشتر در خشونت پدر نسبت به فرزند یا خشونت شوهر نسبت به همسر نقش آفرینی می‌کند.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

- قرآن کریم

فارسی

- احمدی، بتول؛ ناصری، سیمین؛ علی محمدیان، معصومه؛ شمس، محسن؛ رنجبر، زینب؛ شریعت، مامک؛ ابراهیم پور، عزیزه؛ پوررضا، ابوالقاسم؛ محمودی، محمود؛ یونسیان، مسعود، ۱۳۸۷، دیدگاه زنان و مردان تهرانی و صاحب‌نظران درباره خشونت خانگی علیه زنان در ایران: یک پژوهش کیفی،

فصلنامه دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی، شماره ۲.

- ایزدی، مهدی، ۱۳۹۶، تفسیر طیبی آیه ۲۲۲ سوره بقره در مورد قاعدگی زنان، **فصلنامه قرآن و طب**، شماره ۱.

- بستان، حسین؛ شرف الدین، سیدحسین؛ بختیاری، محمدعزیز، ۱۳۸۵، **اسلام و جامعه‌شناسی خانواده**، چاپ دوم، قم، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

- احمدی، حبیب و زنگنه، محمد، ۱۳۸۳، بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر در خشونت شوهران بر ضد زنان در خانواده (مطالعه موردی شهر بوشهر)، **مجله انجمن جامعه‌شناسی ایران**، جلد سوم.

- ساروخانی، باقر، ۱۳۸۸، **مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده**، چاپ یازدهم، تهران، انتشارات سروش.
- شمس اسفندآبادی، حسن؛ صدرالسادات، سیدجلال الدین؛ امامی پور، سوزان، ۱۳۸۵، همسرآزاری و عوامل مؤثر بر آن در زنان متأهل شهر تهران، **فصلنامه روان شناختی**، شماره ۱.
- صادقی فسایی، سهیلا، ۱۳۸۸، تصور زنان نسبت به خشونت علیه آنان (مطالعه کیفی)، **فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی**، شماره ۲۰.
- صدیق سروسستانی، رحمت الله، ۱۳۸۶، **آسیب‌شناسی اجتماعی**، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت.
- کار، مهر انگیز، ۱۳۸۱، **پژوهشی درباره خشونت علیه زنان در ایران**، چاپ سوم، تهران، انتشارات روشنگران و مطالعات زنان.
- کوپر، جان و وتر، آرن، ۱۳۹۲، **خشونت و امنیت در خانواده**، ترجمه کیوان سپانلو و منیره شهباز، چاپ اول، تهران، انتشارات پنجره.
- مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۴، **تفسیر نمونه**، چاپ اول، تهران، انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
- موسوی، سیدمحسن و اسحاقیان، آزاده، ۱۳۸۳، بررسی همسرآزاری در زنان شوهردار شهرستان اصفهان در سال ۱۳۸۱، **فصلنامه علمی پزشکی قانونی**، شماره ۳۳.
- همپتون، رابرت ال و گالوت، توماس پی، ۱۳۸۸، **خشونت خانواده**، ترجمه داود کربلایی و محمد میگونی، چاپ اول، تهران، انتشارات آفرینش.

عربی

- جزری، مبارک بن محمد بن اثیر، ۱۳۶۷، **النهایه فی غریب الحدیث و الأثر**، چاپ چهارم، قم، انتشارات اسماعیلیان.
- طبرسی، فضل بن حسن، ۱۳۷۲، **مجمع البیان فی تفسیر القرآن**، چاپ سوم، تهران، انتشارات ناصر خسرو.
- کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۴۰۷ق، **الأصول من الکافی**، چاپ دوم، تهران، انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
- لیبی واسطی، علی بن محمد، ۱۳۷۶، **عیون الحکم و المواعظ**، چاپ اول، قم، انتشارات دار الحدیث.
- مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، ۱۴۰۳ق، **بحار الأنوار**، چاپ دوم، بیروت، انتشارات دار الاحیاء التراث العربی.
- نراقی، محمد مهدی، ۱۳۸۸، **جامع السعادات**، جلد دوم، ترجمه کریم فیضی، قم، انتشارات قائم آل محمد (عج).

Legal Civilization

No.14- Spring 2023

ISSN : 2873-1841
ISSN : 2873-1922

The Actions of International Organizations and Protection of Children's Rights in the Conditions Caused by the Epidemic of Covid-19

Mostafa Fazaeli, Sakineh Rezaie

Factors of Violence in the Family from the Perspective of the Qur'an

Ali Mohammadi Jorkoyeh

Third-Party Funding in International Arbitration (TPF)

Mohammad Mahdi Asadi

A Comparative Study of the Approach of Islamic Jurisprudence and Humanitarian Law in Supporting the Rights of Children in War

Meisam Norouzi, Mehdi Eskandari Khoshguo, Sanaz Abolghasemi

Alternative Challenges of Criminal Prosecution in Iran and United States of America

Amin Amirian Farsani

Principles and Rules Governing Stock Exchange Transactions

Sayyed Ali Ghaemmanesh

Examining the Difference between Muslim and Infidel Rights with the Issue of Human Dignity

Shaghayegh Amerian, Mohammadreza Keikha

A Deliberation in Iran's Criminal and Legislative Policy towards the Disgrace of the Defendants; with a Look at Jurisprudence and International Documents

Ali Paidarfard, Javad Naderi ooj Boghzi, Ahmadreza Emtehani

A look at the Ownership of Immaterial and Non-Intellectual Property in Iranian Law

Maryam Taheri Sarteshnizi

Re-exploring the Jurisprudential Foundations of Unilateral Contract and the Contract for Abra' in Jurisprudence of Islamic Religions

Morteza Rahimi, Ali Mahmoodi Kakooni

Iran's Legislative Criminal Policy Regarding the Violation of Citizen's Rights by the Cyber Police

Mohammad Khorshidi Athar

Criticism and Evaluation of Criminal Policy (Preventive) against Administrative Corruption in Iran's Criminal System

Rostam Ali Akbari, Saeid Ahmadi, Eraj Morvati, Behnam Karimi

Differential Criminal Policy of the Armed Forces of the Islamic Republic of Iran and the United States of America in Crimes Against Public Security and Peace

Yasser Shakeri